

PROBLEME PRIVIND ÎMBUNĂTĂȚIREA TEMATICII MUZEULUI TIPARULUI ȘI AL CĂRȚII VECHE ROMÂNEȘTI

VICTOR PETRESCU
GHEORGHE PÎRVULESCU

Cartea și tiparul au jucat un rol însemnat în dezvoltarea societății românești, fiind factori activi în lupta pentru libertate națională, menținând și consolidând unitatea spirituală a celor trei provincii românești.

Tîrgoviștea, unde s-a tipărit prima carte pe teritoriul României, și-a căpătat dreptul de a adăposti „Muzeul tiparului și al cărții vechi românești”, unic în țară, care prezintă evoluția acestui meșteșug, precum și cele mai importante cărți vechi românești ce stau la baza dezvoltării limbii și a culturii noastre de-a lungul veacurilor.

Inaugurat în 1967, cu prilejul vizitei conducătorilor de partid și de stat, muzeul punctează principalele momente ale istoriei cărții, strîns împletită cu cea a dezvoltării societății românești.

Recent, în urma unor cercetări de bibliotecă și arhivă, a unor achiziții valoroase de carte veche, precum și a sugestiilor și propunerilor venite din partea unor specialiști, a unor instituții*, am trecut la reorganizarea tematică a acestui muzeu.

Am căutat astfel să introducem cartea și tiparul în complexitatea fenomenelor culturale, cu care de altfel au fost într-o strînsă simbioză, fiind o rezonanță a lor, fără însă a face o istorie a culturii, ci una a tiparului și cărții, toate grefate pe realitatea vieții social-economice și politice a celor trei provincii românești.

S-au prezentat succint, prin mulaje după inscripțiile scoase la iveală prin descoperiri arheologice (fragmentul de ceramică descoperit

---

x x x — S-au consultat : Academia de științe sociale și politice. Institutul de istorie și teorie literară „G. Călinescu” ; Asociația slaviștilor din R. S. România ; Catedra de istoria literaturii române din cadrul Universității București ; Biblioteca Academiei R.S.R. Tuturor le mulțumim și pe această cale pentru sprijinul acordat.

De asemenea, mulțumim membrilor consiliului științific al muzeului nostru pentru propunerile și sugestiile făcute.

la Grădiștea Muncelului pe care este înscris : „Decebalus per Scorillo“ sau prin inscripțiile cu scriere pictografică descoperite la Tărtăria (Orăștie), faptul că străbunii noștri cunoșteau meșteșugul scrisului, pământul țării noastre fiind leagănul unei civilizații milenare ; s-au încadrat aspectele autohtone de cultură și civilizație în contextul european, arătându-se interdependența și influențarea lor reciprocă.

O hartă a răspîndirii hîrtiei pe glob, o alta cu principalele centre și data introducerii tiparului, activitatea desfășurată de Johann Gutemberg din Maiența, inventatorul tiparului, susțin cele argumentate mai sus. În această privință au fost corectate, pe baza cercetării studiilor de specialitate apărute în ultimii ani, o serie de date privind existența pe teritoriul provinciilor românești a unor mori de hîrtie ca cele de la Brașov (1546), Cluj (1563), Sibiu (1573) și nu Orlat (1534—1539) cum s-a susținut pînă acum.

La harta cu centrele tipografice de pe teritoriul țării noastre, s-au adus îmbunătățiri, fiind completată cu o serie de date noi. Astfel unele centre erau datate greșit sau depășite de ultimele cercetări. București — 1582 (mănăstirea Plumbuita) și nu 1678 ; Tîrgoviște (1545—1715) și nu 1545—1648), Orăștie (1582 și nu 1581), Timișoara (1771 și nu 1765). În datare ne-am condus după principiul anului de apariție al primei tipărituri în centrul respectiv. S-au indicat de asemenea și centre din afara celor trei provincii românești, unde s-au tipărit cărți în limba română : Buda, Viena, Uniev, Roma (1677).

În prezentarea evolutivă a activității tipografice, precum și a apariției și răspîndirii cărților vechi, în perioada 1508—1830 (data primei cărți scoasă de Macarie la Tîrgoviște și a primelor periodice și tipografii moderne, dată unanim și convențional acceptată, care încheie epoca cărții vechi), s-a ținut cont de faptul că, deși separate din punct de vedere politic și administrativ, cele trei provincii românești au format de-a lungul veacurilor o unitate etnică, de limbă, mod de viață și gîndire.

Inițial, în vechea formă, expoziția prezenta pe secole, neunitar, aspectele dezvoltării tiparului, separîndu-le pe provincii (Țara Românească, Moldova, Transilvania), ceea ce ducea la nesesizarea fenomenului fundamental : comunitatea culturii.

S-a subliniat faptul că încă din secolul al XVI-lea tipografi ca Dimitrie Liubavici și diaconul Coresi (ale cărui tipărituri românești stau la baza limbii literare), au scos la Tîrgoviște și Brașov cărți care au circulat în toate cele trei provincii românești, unele în ediții diferite pentru Țara Românească și Moldova.

Datorită contribuției și însemnătății activității editorial-tipografice a lui Coresi, spațiul de expunere a fost mărit, precizîndu-se ce a însemnat acest moment în evoluția tiparului și cărții vechi românești.

Pe panouri au fost expuse mai multe facsimile după cărțile lui în limba română (Apostolul românesc — 1563, Evangheliarul românesc — 1561, Psaltirea românească — 1570). Ultimele studii de filigranologie au dus la modificarea unor date ale textelor coresienne: Evangheliarul slavo-român, Țirgoviște, 1551—1552 și nu Sibiu, 1550 — cum apărea în vechea tematică.

De asemenea, epoca lui Matei Basarab și Vasile Lupu, care oferă pentru secolul al XVII-lea momente comune în evoluția activității tipografice, a fost acum ilustrată corespunzător importanței sale. Ambii voievozi, cu sprijinul Mitropolitului Kievului, Petru Movilă, român de origine, înființează noi tipografii la Cîmpulung (mutată apoi la Gora și la Mitropolia Țirgoviștei) și la Iași (biserica Trei Ierarhi).

Apariția la scurt interval a celor mai importante și complete tipărituri cu caracter juridic: Pravilele împărătești (Vasile Lupu — Iași, 1646); Îndreptarea legii (Matei Basarab — Țirgoviște, 1652), face ca limba română să capete în scris noi valențe.

S-a reliefat aportul deosebit adus la dezvoltarea activității tipografice de către Varlaam, Dosoftei, Simion Stefan, Antim Ivircanu, prin crearea, în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, a unor centre noi sau dezvoltarea altora mai vechi (București, Buzău, Rîmnic, Snaagov, Alba-Iulia, Blaj, Suceava, Rădăuți, Neamț).

Dacă în vechea tematică ele erau prezentate separat, așa cum subliniam mai sus, în concepția noastră ele apar cronologic, arătîndu-se totodată și interdependența unor fenomene ca: orientarea activității tipografice, formarea unor ucenici ce își vor desăvîrși meșteșugul în alte centre ale tiparului.

Secolul al XVII-lea își aduce din plin contribuția la triumful limbii române literare, prin capodoperele create: Cartea românească de învățătură — Iași, 1643; Noul testament de la Bălgrad (Alba-Iulia) — 1648; Psaltirea în versuri — Unieș, 1673; Biblia de la București, 1688.

În noua tematică am menționat pe două panouri contribuția deosebită a cronicarilor din secolele ale XVII-lea și al XVIII-lea la dezvoltarea limbii române literare, ale căror opere reprezentative au fost cunoscute în manuscris, devenind parte integrantă a tezaurului românesc de spiritualitate.

În ciuda faptului că s-au formulat unele rezerve privind introducerea în tematica muzeului a cărturarilor amintiți (muzeul fiind al tiparului și al cărții vechi românești), considerăm că activitatea cronicarilor este o latură inseparabilă a culturii naționale și nu putem lipsi vizitatorul, de cele mai multe ori nespecialist, de viziunea unitară a fenomenului cultural în complexitatea dezvoltării lui.

La panourile care ilustrează faptul că în vremea lui Constantin Brîncoveanu, în tipografiile înființate de acesta împreună cu învăța-

tul mitropolit Antim Ivireanu, se tipăresc cărți în limbile slavonă, arabă, gruzină, greacă, cu largă circulație în diferite țări ale Peninsulei Balcanice și Orientului Apropiat, s-a accentuat mai mult faptul că meșteri tipografi formați în Țara Românească, înființind și conducând tipografii în Gruzia (Tiflis — 1709), Siria (Alep — 1706), devin și ambasadori ai culturii noastre pe acele meleaguri. În acest sens menționăm figura luminoasă a tipografului Mihail Ștefan, cel mai iscusit ucenic al lui Antim Ivireanu care, trimis de Constantin Brîncoveanu, pune bazele primei tipografii gruzine, devenind, sub numele de Mihail Ștepanesvili, figură reprezentativă a culturii georgiene.

Acest fenomen va continua mai tirziu, sporind în intensitate, cartea românească tipărindu-se în centre din afara granițelor celor trei țări românești (Lvov, Buda, Viena, Petersburg). Este o nouă confirmare a artei și prestigiului de care se bucurau meșteșugul tiparului, atât în provinciile românești, cât și în afara granițelor lor, căreia i-am acordat importanța cuvenită.

Apropiate de puterea de înțelegere a maselor, cărților populare li s-a acordat atenția cuvenită, fiind prezentate pentru fiecare secol cele cu o largă circulație, care prin prelucrarea unor elemente ale graiului viu popular, rup câncanele textelor bisericești, devenind astfel partea componentă a fenomenului de laicizare a culturii.

Un accent mai mare a fost pus pe contribuția adusă la diversificarea activității tipografice de revoluția culturală de factură iluministă promovată de Școala Ardeleană. Reprezentanții acesteia (Samuil-Micu Clain, Petru Maior, Gheorghe Șincai, Ioan Barac, Paul Iorgovici, Ion Budai-Deleanu, Gheorghe Lazăr etc.) au transformat cultura, punând-o în slujba totalității poporului.

Tematica muzeului urmărește, în devenirea lui, fenomenul laicizării, la vechile cazanii și cărți de slujbă adăugându-se calendare, manuale școlare, gramatici, cărți de economie rurală sau cu caracter moralizator.

Cartea laică, la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea lichidează monopolul bisericesc asupra tiparului, contribuind decisiv la trezirea și formarea conștiinței naționale, la desăvârșirea procesului unității culturale, care o anticipează pe cea politică.

Sfera preocupărilor culturale ale societății românești crește. Gustul de lectură, dorința de instruire, setea de cunoaștere se răspîndesc în toate straturile societății.

Pentru satisfacerea nevoilor spirituale, la începutul secolului al XIX-lea se modernizează tipografiile, înființându-se altele noi, de sub teascurile cărora apar cărți variate ca tematică, demonstrînd o diversitate de preferințe, interese și preocupări.

Se evidențiază că, în dezvoltarea societății românești, apariția unor instituții ca cea a școlii și teatrului în limba română nu pot fi concepute în afara existenței unei intense activități tipografice, care pune la dispoziția acestora manuale, tratate sau traduceri din dramaturgia universală, necesare procesului de instruire sau reprezentațiilor teatrale.

Toate acestea fac obiectul ultimei părți a tematicii care în totalitate urmărește creșterea limbii și a scrisului românesc veac după veac, de la începuturile lor și pînă la generația pașoptistă, susținînd cu argumente științifice, faptul că tiparul și cartea veche românească au participat activ la înfăptuirile tuturor marilor acte din istoria poporului român.